MUSTAQIL TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Qo‘ysinov Odil Almurotovich – Nordik xalqaro universiteti professori, p.f.d (DSc)

Annotatsiya: Ushbu maqolada mustaqil ta’lim tizimining zamonaviy talablari, ayniqsa, raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali ta’lim samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan. Raqamli platformalar yordamida o‘quvchilarda o‘z-o‘zini rivojlantirish, mas’uliyatni his qilish va yangilikka ochiqlik kabi ko‘nikmalar shakllanishi muhim ekani ta’kidlangan. Shuningdek, amaliy tajribalar, muammolar va istiqbolli takliflar asosida mustaqil ta’limni raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish yo‘llari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, raqamli texnologiyalar, onlayn o‘qitish, o‘zlashtirish, platformalar, masofaviy ta’lim, innovatsion ta’lim muhit.

Zamonaviy ta’lim tizimi an’anaviy yondashuvlardan innovatsion, texnologik asosga ega mustaqil ta’lim shakliga o‘tayotgan davrda yashayapmiz. Talabalar va o‘quvchilarning o‘z-o‘zini rivojlantirishi, bilimni mustaqil o‘zlashtirishi va amaliy faoliyatga integratsiya qilishi dolzarb masalalardan biridir. Bu jarayonni samarali tashkil etishda raqamli texnologiyalarning o‘rni beqiyos. Ayniqsa, mustaqil ta’limda ta’limiy resurslardan to‘g‘ri foydalanish, o‘z vaqtini to‘g‘ri taqsimlash va bilimlarni tizimli tarzda o‘zlashtirish raqamli vositalarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi.

Ma’lumki, talabalarni mustaqil ishlashga o‘rgatish bu ularning kelajakda o‘z ixtisosligi bo‘yicha yetuk mutaxassis bo‘lib shakllanishining asosi hisoblanadi. Talaba ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlarda olgan bilimlar asosida mustaqil bir muammoni yechish rejasini tuzib va reja asosida uni amalga oshira olishi talabaning professional rivojlanishiga ijodiy yondasha olishiga va o‘zini intelektual rivojlantirishiga asos bo‘la oladi. Ko‘pchilik hollarda talabalar har bir darsdan zaruriy darajadagi bilimni olishga harakat qilishadi. Lekin, agar mustaqil ish jarayoni to‘g‘ri tashkil qilinsa, talabalarning mustaqil ish qilishi uchun yetarli shartsharoit yaratilsa, zamonaviy texnika va texnalogiyalardan foydalanish imkoniyati yaratilsa, talabalarning fanni mustaqil ravishda o‘zlashtirishi talaba bilim olishning tub asosi bo‘ladi.

Xo‘sh talabalarning mustaqil o‘quv ishi deganda nimani tushunish kerak. Umuman olganda bu bo‘lajak kasb egasining tafakkurini tarbiyalash bilan bog‘liq xarqanday faoliyat desa bo`ladi. Xullas, talabaning bilish faolligini oshirib, mustaqil fikrlashga chorlaydigan auditoriyadagi va auditoriyadan tashqari, shuningdek o‘qituvchining raxbarligida yoki uning ishtirokisiz bajaradigan mashg‘ulotlar yig‘indisiga aytish mumkin.

Oliy ta’lim tizimida mustaqil ta’limni tashkil etish, talabani mustaqil ishlashiga undovchi motivlarni aniqlash, ularning mustaqil bilim olish ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Chunki axborot va bilimlar doirasi tez sur’atlar bilan kengayib borayotgan hozirgi sharoitda barcha ma’lumotlarni faqat dars mashg‘ulotlari paytida talabalarga to‘liq yetkazib bo‘lmaydi.

Tajribalar shuni ko‘rsatadiki, talaba faqat mustaqil shug‘ullanganda va o‘z ustida ishlagandagina bilimni chuqur o‘zlashtiradi, ularda mustaqil faoliyat ko‘rsatish qobiliyati shakllanadi hamda ijodiy ishlashga qiziqish paydo bo‘ladi. Shu sababli talabalarning mustaqil ta’lim olish jarayonini tashkil etish uchun zarur bo‘lgan barcha o‘quv- uslubiy ta’minotni yaratish oily ta’lim muassasasi oldida turgan asosiy vazifa hisoblanadi.

Mustaqil ta’lim — bu o‘quvchining o‘z vaqtida, o‘z tezligida va o‘z uslubi asosida bilimni o‘zlashtirishi jarayonidir. Bunda o‘qituvchi faqat yo‘naltiruvchi rolini bajaradi. Mustaqil ta’lim o‘quvchilarda:

- tanqidiy fikrlash,
- o‘z-o‘zini baholash,
- hayotiy muammolarni hal qilish,
- ijodiy yondashuv,
- o‘rganishga bo‘lgan ichki motivatsiya kabi kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Talabalar mustaqil ishlarini bajaralishini tashkil etishda quyidagi talablar qo‘yiladi: -fanning o‘ziga xos xususiyatlarini e’tiborga olgan holda talabalar mustaqil ishlari mazmuni va hajmini meyyoriy – metodik xujjatlarga tayanib asoslash; talabalar mustaqil ishlarini tabaqalashtirilgan holda rejalshtirish hamda tematikasini shakllantirish; talabalar mustaqil ishlarini fanlarning xususiyatlarini e’tiborga olgan holda va talablari asosida mavzudan o‘tgan sari murakkablashtirib borish tamoyili asosida tayyorlash; ta’lim yo‘nalishlari bo‘yicha umumta’lim, umumkasbiy va ixtisoslik fanlaridan talabalar mustaqil ishlarning mazmuni va murakkablik darajasini tahlil etish va shu asosda fanlardan talabalar mustaqil ishlari dasturini ishlab chiqish;

Talabalar mustaqil ishlarini rejalashtirish jarayoniga boshqarishda asosiy mas’uliyat fan o‘qituvchisi zimmasiga yuklanadi. O‘qituvchi tomonidan zamonaviy pedagogik texnalogiyalar asosida darsning modeli aniqlanadi, o‘quv maqsadlari (o‘qituvchining va identiv o‘quv maqsadlari) shakllantiriladiShu asosda har bir asosiy

savol bo‘yicha mustaqil ish topshiriqlari tuziladi hamdao‘quv mashg‘ulotlari jarayonida talabalar faoliyatini boshqarish mustaqil ishga jalb etish, nazorat qilish, rag‘batlantirish, baholash, xulosalash kabi bosqichlarni puxta tayyorlashga erishiladi. Fan bo‘yicha o‘quv dasturi talabalar mustaqil ishlarini rejalashtirishda asosiy manba hisoblanadi.

Talabalar mustaqil ishlarini bajarish jarayoni loyixalashtirilayotganda talabalarda o‘z-o‘zini boshqarish va nazorat qilish ko‘nikmalarini shakllantirilishi e’tiborga olinadi. Talabalar mustaqil ishlarini o‘qituvchining o‘quv dasturida fan bo‘yicha amalga oshiriladigan ishlar to‘la aks ettiriladi. Talabalar mustaqil ishlarini amalga oshirishda samaradorlik ko‘p jihatdan topshiriqlarning to‘g‘ri rejalashtirilganligiga, aniq maqsadni mo‘ljallab tayyorlanganligiga, tarqatma va o‘quv- metodik materiallarning sifatiga har tomonlama bog‘liq.

Moddiy-texnik va dasturiy taminotning talabalar mustaqil ishlarining tashkil qilishda roli kattaligini e’tiborga olgan holda mustaqil ishlarni bajarishdagi samaradorlikni o‘quv- metodik va axborot ta’minoti sifatiga aloqadorligi qonuniyatlarini ilmiy – metodik jihatdan o‘rganish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu o‘rinda o‘quv- metodik adabiyotlar, ma’ruza matnlar, o‘quvmetodik majmualar me’yoriy o‘quv metodik hujjatlar, topshiriqlar to‘plami, ilmiy, ilmiy – metodik hamda davriy nashrlarning alohida e’tiborga olish zarur. Talabalar mustaqil ishlari samaradorligining fan o‘qituvchilarning uslubiy nuqtai- nazardan puxta bilimga egaligi va ularning pedagogik maxoratiga bog‘lanishi ham o‘rganilishi zarur bo‘lgan masalalardandir.

Mustaqil ta’limning yoki uning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan talabalar mustaqil ishlarining reja asosida puxta ishlangan dastur asosida bajarilishi erkin fikrlashni shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega bo‘ladi. Mustaqil ta’lim samaradorligini oshirish uchun dastlabki kurslarda talabalarning fanlardan auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari, kutubxonada adbiyotlardan va internetdan foydalanib turish zarur. Bu ishlar kafedralar professor-o‘qituvchilari tomonidan reja asosida amalga oshirilishi talab etiladi.

Shu o‘rinda mustaqil ta’limni tashkil etishda raqamli ta’lim texnologiyalarini qo‘llash borasidagi quyidagi tadbiqiy raqamli texnologiyalar mavjudligi aniqlandi.

- onlayn platformalar,
- mobil ilovalar,
- elektron darsliklar,
- virtual laboratoriyalar,
- sun’iy intellektga asoslangan xizmatlar,
- bulutli texnologiyalar va boshqalar.

Ushbu raqamli ta’lim texnologiyalari o‘quvchini passiv bilim oluvchidan faol bilim egasiga aylantirishi isbotlandi.

Mustaqil ta’limda raqamli vositalarning afzalliklari

Afzalliklari	Tavsifi
Moslashuvchanlik	Istalgan joyda, istalgan vaqtda ta’lim olish imkoniyati
Individual yondashuv	Har bir o‘quvchi o‘z tezligida o‘rganadi
Resurslar xilma-xilligi	Video, matn, audio va interaktiv vositalar
Baholashning yangi usullari	Onlayn testlar, o‘z-o‘zini tekshirish imkoniyati
O‘zini boshqarish	Mas’uliyatni rivojlantiradi

Taklif va tavsiyalar

- Raqamli pedagogikani o‘qituvchilarga o‘rgatish bo‘yicha kurslar tashkil etish.
- O‘zbek tilida raqamli platformalarni ko‘paytirish.
- Mustaqil ta’lim uchun adaptiv (shaxsga moslanuvchi) tizimlar yaratish.
- Ota-onalar va jamiyatni bu jarayonga jalb etish.

Xulosa: Raqamli texnologiyalar yordamida tashkil etilgan mustaqil ta’lim o‘quvchilarni o‘z bilimlari uchun mas’uliyatli, faol va zamonaviy fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalaydi. Bunday yondashuv ta’limni demokratlashtiradi, ta’lim olishni ommaviylashtiradi va raqobatbardosh inson kapitalini shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xoshimova Z.Sh. "Raqamli ta’lim muhiti va uning imkoniyatlari", "Pedagogika" jurnali, 2022.
2. UNESCO. Education in a Digital World: OECD Policy Responses, 2021.
3. Bobokalonov S. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar, Toshkent, 2021.
4. Anderson, T. & Elloumi, F. (2004). Theory and Practice of Online Learning, AU Press.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–2909-son qarori, “Raqamli ta’limni rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida”, 2022.
6. Google for Education. Teacher Center Training Resources.